

Александар С. ПАВЛОВИЋ*

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

ПОКЛАДНЕ МАСКЕ И МАСКИРАЊЕ КОД СРБА
У ШАРПЛАНИНСКОЈ ЖУПИ СИРИНИЋ**

Айсиџракџи: Рад је посвећен чину од посебног значаја у контексту обичајних пракси о Белим покладама код Срба у шарплагинској жупи Сирињић, а то је маскирање у оквиру „Женидбе Краљевића Марка” – опхода маскиране поворке која на симболички начин приказује венчање популарног српског епског јунака. Циљ истраживања базиран је на покушају приказа главних карактеристика покладних маски и маскирања код Срба у Сирињићу, као феномена који у домаћој науци до данас није био довољно разматран.

Кључне речи: маске, маскирање, Беле покладе, Прочка, „Женидба Краљевића Марка”, Срби, шарплагинска жупа Сирињић, Косово и Метохија.

Термином *покладе*, посматрано у ширем смислу, означава се припремни период који претходи већем црквеном, односно хришћанском празнику (Марјановић 2008: 112). У ужем значењу, то је последњи дан уочи једног од четири велика годишња поста: ускршњег, петровског, госпођинског и божићног (Прошић 1978: 33). У народној култури Срба најзначајније су покладе уочи ускршњег поста, које се најчешће зову Беле покладе, али су забележене и као *велике покладе*, *завршне покладе*, *сирне покладе*, *ускршње покладе* (Недељковић 1990: 23). Назив *Беле покладе* долази од тога што се овим даном завршава Бела недеља, која је име добила по томе што се у прошлости белом бојом означавао свет мртвих, али и жалост за покојницима, чије су душе, према веровању, међу живим људима биле присутне посебно на прелазу из зимског у пролећно годишње доба, управо у седмици која се поклапа са Белом недељом (Петровић 1998: 31). Име Беле недеље везује се и за *бели мрс*, тј. храну која се конзумира током седмице пре почетка ускршњег поста, а која је састављена од млечних производа и јаја. Ова храна се на сто износи на дан Белих поклада, када се приређује гозба у којој учествују сви укућани (Бандић 2004: 312–313).

Бела недеља код Срба представља најведрију седмицу у току месцеја (Недељковић 1990: 23), док су Беле покладе дан доброг расположења, када се људи међу собом мире како би у вишенедељни ускршњи пост ушли ослобођени грехова.

* ORCID 0000-0001-8487-7069, aleksandar.pavlovic@iskp.ac.rs

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеном са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број: 451-03-33/2026-03 од 29. 1. 2026. године.

По овом свеопштем мирењу, или праштању, празник је добио још један назив – *џрошијене џокладе* (Бандић 2004: 313). Од поменутог назива потиче термин *Прочка*, који се за Беле покладе користи код Срба у шарпланинској жупи Сиринић и још неколико делова Косова и Метохије – у Великој Хочи, Ораховцу, Косовском Поморављу. Он се среће и у централној Србији – на подручју Лесковца, Врања, Бујановца, као и у Куманову и околини у данашњој Северној Македонији (Радовановић 1996: 108).

Иако шире распрострањена код Срба, прослава Белих поклада углавном је свуда забележена као догађај који садржи неколико истих или сличних елемената. По извесним локалним особинама, ипак, овај празник је до данас специфичан посебно за Сиринић, где је, између осталог, он препознатљив по опходу маскираних поворки које приказују женидбу Краљевића Марка, а које се организују у два насеља – Штрпцу, средишту Сиринића, и Готовуши, селу надомак Штрпца. Поворка у Штрпцу опход прави крећући се кроз ово насеље, док поворка која се организује у Готовуши у опход иде тако што обилази села Доњу Битињу и Беревце, након чега долази у Штрпце, одакле се враћа у место поласка – Готовушу. Реч је о поворкама чије се порекло може довести у везу са праксама обредног карактера, али које за сиринићке Србе данас више немају толико изражено првобитно, обредно значење, будући да оне у актуелном, савременом контексту, углавном представљају друштвенозабавни догађај са елементима народног весеља, налик феноменима карневалског типа. Ако се пође од тога да су обреди, или религијски ритуали, у својој суштини оноземаљски, што значи да покрећу „онај” свет да би утицали на „овај” свет, а да су секуларне церемоније овоземаљске, под чиме се подразумева да покрећу овај, и само овај свет (Mur, Majerhof 1986: 112), за данашње покладне поворке код Срба у Сиринићу може се рећи да оне показују превасходно карактер световног ритуала, састављеног од пракси са ефектима од значаја за области живота посматране српске заједнице које припадају претежно домену секуларног типа. Оне се могу посматрати као својеврсни одушак од рутинизоване свакодневице, посебно ако се има у виду положај Срба у Сиринићу у контексту друштвенополитичких догађаја на Косову и Метохији од 1999. године до данас, који су за српско становништво на подручју покрајине у континуитету тензијски. Данашње маскиране поворке о Прочки испуњене су српском симболиком, што говори о улози овог феномена као средства које локалним Србима, у условима у којима живе, омогућава да истакну своју националну припадност (Ђурић 2023: 558).

ЦИЉ И МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

О покладним маскираним поворкама код Срба у Сиринићу до данас није много писано. Помиње их Татомир Вукановић, који је забележио да се у Штрпцу, средишту Сиринића, од старине обичавало „да се на прочку – покладе млади мужи маскирају и изводе женидбу Краљевића Марка” (2001: 127). Миленко С. Филиповић, 1954. године, бележи да се у Штрпцу о Прочки организује „женидба Краљевића Марка”, коју је чинила поворка са око тридесет маскираних учесника, међу којима су се издвајали *снаша*, *младожења*, *сйарејко* и *џой* (1967: 65). Крајем 20. века

о маскираним поворкама у Штрпцу пише Миљана Радовановић, која наводи да су учесници поворке пред окупљеним становницима жупе изводили манифестацију под називом „Женидба Краљевића Марка” (1996: 109). У најновијем периоду поменутој манифестацији пажњу поклањају Јелена Јевтић и Тијана Милентијевић (2019), док је важан помена и рад Драгана Ђурић, у ком ауторка „Женидбу Краљевића Марка” анализира са становишта трансформације некадашњих обредних поворки вучара у поворке маскираних учесника које о Белим покладама приказују свадбу популарног српског епског јунака (2023).

Резултате својих теренских истраживања Белих поклада код Срба у Сирињићу, која су укључивала „Женидбу Краљевића Марка”, представио сам у неколико радова (видети: Павловић 2018, 2019, 2022, 2025). Узевши у обзир студије претходно набројаних аутора, ниједан рад који је до данас био посвећен посматраном догађају није, међутим, садржавао усмереност ка најпрепознатљивијем обележју маскираних поворки код Срба у Сирињићу, а то је сâм феномен маске, односно маскирања. Мотив за истраживање представљено у овом раду потекао је управо од увиђања потребе да се пружи допринос сагледавању поменутог сегмента поворки о Белим покладама код сирињићких Срба, као њиховог интегралног, суштински важног дела, без ког оне не би биле то што јесу. Циљ истраживања, дакле, био је усмерен ка доношењу резултата који би послужили као допуна резултата досадашњих истраживања „Женидбе Краљевића Марка”, чиме би био омогућен целовитији увид у овај значајан део народне културе локалног српског становништва. Имајући у виду дозвољени, ограничени обим рада, презентовани резултати првенствено су етнографског карактера, што значи да је акценат у истраживању примарно био стављен на дескрипцију посматраног феномена, док су теоријска и компаративна разматрања била у другом плану.

Емпиријска грађа од значаја за тему рада представља део ширег чињеничног корпуса добијеног на основу теренског истраживања Белих поклада у Сирињићу од 2018. до 2026. године. У сврху прикупљања података релевантних за истраживању тему коришћени су квалитативни истраживачки приступи, и то опсервација са учествовањем и вођење разговора са саговорницима – припадницима заједнице сирињићких Срба. До увида у проучавани феномен настојао сам да дођем непосредно на лицу места – учешћем у „Женидби Краљевића Марка”, пре свега у Штрпцу, затим и у Готовуши, када сам, у циљу прикупљања емпиријског материјала, учеснике маскираних поворки посматрао и фотографисао.¹ Истраживањем је био обухваћен већи број саговорника са којима су разговори вођени у неформалним ситуацијама, приликом спонтаних сусрета, као и за време опхода маскираних поворки, када су са учесницима поворки обављани краћи интервјуи. Са саговорницима су вођени и разговори формалног типа, и то на узорку који је садржао тридесет два лица, чију структуру је чинило двадесет пет особа мушког пола и седам особа женског пола, старости од 24 до 81 године.² Формални разговори обухватили су више тема

1 На основу употребе фото-апарата током процеса истраживања настала је фотографска документација чији је део приказан у раду.

2 Узорак саговорника са којима су вођени формални разговори формиран је углавном на основу препоруке, што значи да сам до лица која су у овим разговорима учествовала најчешће долазио

везаних за прославу Белих поклада, и вођени су у време одржавања Прочке, али и у другим деловима године, и то у више сиринићких насеља – Штрицу, Готовуши, Беревцу и Драјковцу.

МАСКЕ И МАСКИРАЊЕ У КОНТЕКСТУ ПРОСЛАВЕ БЕЛИХ ПОКЛАДА КОД СРБА

Прослава поклада уочи почетка ускршњег поста заступљена је и код других Словена, не само код Срба, што говори у прилог широкој распрострањености и старини овог феномена. Заједничко словенско наслеђе везано за поменути празник огледа се, између осталог, управо у маскирању, па су маскиране поворке о ускршњим покладама, осим код Срба, забележене и код Хрвата, Словенаца (Бандић 2004: 313), Бугара (Антонијевић 1997: 72), Македонаца (Боцев 1993: 114), и других. Према се смисао поклада у савременом добу своди углавном на забаву (Бенс Вошковић 1990: 3), корен покладних поворки код поменутих народа лежи у старим култовима, испуњеним магијским радњама које су базиране на уверењу да се њиховим практиковањем на прелазу из зиме у пролеће могу призвати добробит и благостање за заједницу (Марјановић 2008: 118–119). Поменуто уверење почивало је на схватању о дуалном карактеру света – овојстраном и онојстраном, по ком на овом свету живе обични, смртни људи, док онај свет настанују бесмртна бића, од чије моћи зависи човеков живот. Маскиране поворке имале су улогу да посредују између два света, на основу убеђења да њихови учесници представљају бића с ону страну стварности од којих је заједница прижељкивала благотворни утицај (Прошић 1978: 41–42). Често се сматрало да су ова бића преци, а да су учесници поворке њихова инкарнација чији је долазак из загробног живота оглашаван звоњењем, галамом и разузданим понашањем, што је за циљ имало приказивање демонских моћи, виших од оних које су поседовали живи људи. Покладним сватовима приписивана је нарочита моћ. Опонашањем свадбе, као догађаја који симболизује склапање брака, а тиме и добијање потомства, очекивало се да учесници маскиране поворке уочи пролећа, по принципу имитативне магије, призову плодност усева, људи и стоке (Петровић 1998: 31).

Свадба представља чест мотив о Белим покладама код Срба. Поворке „сватова” увек су чинили превасходно маскирани мушкарци, који су понегде играли улоге значајних личности из српске епике. Татомир Вукановић је у Врању између два светска рата о Прочки забележио „Свадбу девет Југовића” (1993/94: 301–303), док је у Ѓилиану наишао на поворку која је била маскирана у исте јунаке, али која је приказивала Косовску битку из 1389. године (1961: 156–158). Пре Првог светског рата, према Миленку С. Филиповићу, учесници покладних поворки у врањској области мазали су лица и стављали браде и бркове. После Другог светског рата маскирали су се и у „историјске личности као што је, на пример, *Краљевић Марко*,

захваљујући њиховим међусобним познанствима. Овако је добијен ограничен узорак који није био репрезентативан за целокупну заједницу Срба у Сиринићу, што значи да резултате представљене у раду треба посматрати само као делимичне, односно недовољно обухватне за доношење општијих закључака од значаја за истраживану тему.

Милош Обилић или у актуелне политичаре” (према Марјановић 2008: 118). Поред епских ликова, међу покладним сватовима забележене су и друге фигуре, са именима и описом маски који су варирали од краја до краја.³ На Косову и Метохији о Белим покладама изводиле су се разне забаве под маскама, када су се учесници ових догађаја прерушавали у мечку, али и у младу и друге ликове. У Подрими и целом призренском крају младићи и млађи ожењени мушкарци у току Беле недеље ишли су у опход по селу и том приликом се маскирали у националне јунаке или су се гаравили по лицу (Филиповић 1967: 65).

Маскама је у многим забележеним описима Белих поклада код Срба заједничка једна особина, а то је настојање да оне буду слика својеврсног антипода овоземаљском свету. Да би изгледали супротно важећим друштвеним, па и естетским нормама, покладни сватови су се често маскирали тако „да буде ружно” (Марјановић 2008: 124). Физиономија покладних маски, другим речима, концептирана је тако да оне својим изгледом одударају од реалности, очигледно са идејом да уз помоћ њих што приближније буду приказана замишљена бића чији се долазак међу живе о Белим покладама очекује. Појава покладних маски оставља углавном застрашујући призор, заснован на стапању „у основи интуитивних елемената и гротескних и апсурдних елемената” (Антонијевић 1997: 86). У духу прославе Белих поклада овакав изглед не би требало да чуди имајући у виду замишљени циљ активности о овом празнику који је усмерен ка призивању добробити и благостања за заједницу, у складу са чим би застрашујућа појава маскираних поворки наводно имала сврху да плаши, односно тера зле силе, болест и друге пошести од људи.

МАСКЕ И МАСКИРАЊЕ О БЕЛИМ ПОКЛАДАМА КОД СРБА У СИРИНИЋУ

Маскиране поворке о Белим покладама Срби у Сиринићу зову *вучари*. Тако је данас, а под овим именом бележи их и Миленко С. Филиповић 1954. године (1967: 65). У питању је, међутим, термин који се првобитно односио на обичај вучара, под којим се подразумевала поворка ловаца са убијеним вуком, или његовом кожом, која је обилазила домаћинства у свом и суседним селима, скупљајући дарове као награду за убијеног вука. Дарове „за вука” учесници поворке најчешће су тражили певањем или упућивањем стихова домаћину, чиме је стока наводно требало да буде заштићена од будућих напада вукова (Plas 2021: 271). Поворке вучара у прошлости нису биле непознате на ширем подручју Србије, па и на Косову и Метохији где их је било у селима Ибарске долине, у Средачкој и Сиринићкој жупи (Вукановић 2001: 71–72). Татомир Вукановић пре Другог светског рата у Сиринићу наилази на једну овакву скупину, описујући је тако да „један млађи мушкарац ’направи се као снаша’, а уз њега иду младожења, девер, гочобија, и један од млађих сељака који вучју кожу, сасушену, а напуњену сламом, носи на једној мотки” (2001: 71).

3 О распрострањености маскираних поворки о Белим покладама код Срба и њиховој разноврсности, и то не само са мотивима свадбе, више видети у: Марјановић 2008: 110–149.

Наведеном опису сличан је приказ вучара који доноси Тихомир Ђорђевић, по ком је ову поворку у Сиринићу чинило пет мушкараца, од којих су два била огрнута овчијим кожусима, а један обучен у женско одело. Вучари су вукову кожу, напуњену сламом, стављали на колац и тако обилазили околна села играјући пред кућама (Ђорђевић 2021: 323).

Маскирање вучара, које је подразумевало употребу материјала добијених од оваца и друге стоке, имао је доста подударности са маскама коледара,⁴ који су око струка и на ногама носили „кленетуше, на глави су им били рогови, носили су маске од коже, дрвета и тикве, на које би лепили браду и бркове од вуне, а сваки је носио по две дрвене сабље” (Ђурић 2023: 554). До сличности маски вучара са коледарским маскама могло је доћи због поклапања времена извођења два обреда, будући да су се поворке вучара кретале већином у зимском периоду године, када су – око Божића до Богојављења – ишли и коледари, што је могло да утиче на утицај елемената коледарских опхода на вучаре. Од одређеног значаја, у том смислу, била је чињеница да су оба обреда имала исту структуру, састављену од опхода, сценских приказа, прикупљања дарова, али и учесника који су превасходно били мушкарци (Ђурић 2023: 555). Из сличних разлога могло је у Сиринићу доћи и до прожимања вучара и покладних сватова, нарочито ако се има у виду да се период вучарских опхода често протезао до Беле недеље (Plas 2021: 275), а да се у Сиринићу овај опход одвијао и на сâм дан Белих поклада (Филиповић 1967: 65). Вучари су, при том, схватани као отеловљење оностраних бића, исто као што су доживљавани и покладни сватови, али и коледари (Ђурић 2023: 558), захваљујући чему је спона између вучара и покладних поворки у Сиринићу извесно упориште имала и у идејном смислу. За симбиозу два обреда сигурно је од значаја могао да буде утицај покладних сватова на структуру и изглед вучара, будући да су се улоге *невесите* и *младожење* појављивале и у вучарском опходу. Када су вучари изгубили обредно значење, сâмим тим и значај за заједницу, опход је постепено престајао да се изводи, али је остало његово име – везано за поворку покладних сватова.

За маске коледара карактеристичан је териоморфни изглед (Кулишић 1998: 246), што се, будући да су биле налик њима, може рећи и за маске покладних поворки код Срба у Сиринићу. Од када се покладна свадба на подручју жупе везује за лик Краљевића Марка није, међутим, познато (Ђурић 2023: 555). Одговор на питање због чега поменути опход приказује женидбу управо овог епског јунака до некле је извеснији, будући да је у Сиринићу некада био распрострањен култ посвећен Марку Краљевићу, у прилог чему говори податак о више локалитета који се на овом подручју доводе у везу са њим (Павловић 2018: 480). Оно што је за покладне поворке о Прочки сигурно јесте да се њихови учесници до данас прерушавају у маске типичне за старе обредне опходе, налик коледарима, што значи да су оне,

4 Коледари су групе маскираних младића или млађих ожењених мушкараца које су око почетка новог годишњег циклуса, дакле око Божића, обилазиле село и пред сваком кућом певале коледарске песме уз извођење разних магијских радњи, са замишљу да ће тако призвати здравље, благостање и напредак куће у наступајућем периоду. Заузврат, коледари су од домаћина добијали дарове, углавном у храни (Кулишић 1998: 245).

са једне стране, прављене претежно од материјала животињског порекла – вуне, коже, рогова, коњске длаке, итд., односно да је њихова физиономија, са друге стране, већином териоморфног карактера. Испреплетеност застрашујућег, гротескног изгледа маски, који укључује животињске атрибуте, са националним мотивима оличеним у лику популарног јунака српске епике Краљевића Марка, указује на старину елемената садржаних у покладним поворкама код Срба у Сиринићу, али и на синкретичност овог феномена. Иако није јасно када улози Краљевића Марка почиње да се приписује централно место у покладном опходу, извесно је да она, упркос свом епском ауторитету, није потиснула стару формулу поменутог опхода, манифестовану у обредним маскама које симболизују бића са онога света. По свом изгледу у епској традицији углавном препознатљив лик Краљевића Марка, упечатљив по антропоморфном, маскулином изразу, у контексту покладне свадбе у Сиринићу задобио је ново, маскирано обличје, чиме је овај популарни српски јунак и сâм постао *вучар*, у оном значењу које сиринићки Срби везују за учеснике покладне поворке под маскама. Исто важи и за „свадбену свиту”, укључујући неколико главних актера *Маркове „женидбе”* – *кума, сипарој свайа, девера*, и друге, док су само *невесџа*, или *снаша*, и *свешћеници*, односно *йойови*, унутар покладне поворке задржали свој људски обрис.

Покладне маске код Срба у Сиринићу обично се наслеђују (Ђурић 2023: 556). Многе међу њима које се данас користе старе су више година, па и деценија, под чиме се подразумева да као реквизити имају континуитет дугог трајања, што их сврстава у ред творевина материјалне културе које сиринићки Срби доживљавају као важан део своје традиције. Маске се наслеђују унутар домаћинства, тако да их млађе генерације преузимају од старијих, али оне могу и да се позајмљују у случају да у кући нема одговарајућег мушког члана који би их носио, а да се међу рођацима, комшијама или пријатељима, ради прерушавања, уочи Белих поклада укаже потреба за једном или више маски. С обзиром на то да је Сиринић доста дуго био познат по сточарству, многе маске које локални Срби данас користе прављене су по старом, традиционалном обрасцу, што значи да су израђене од материјала који су становницима жупе некада били најдоступнији, а то су претежно материјали који долазе из привреде засноване на узгоју стоке. Маске се праве ручно, у кућној радиности, тако да се од поменутих материјала осим маски за лице праве и сви други предмети потребни за прерушавање – кожуси, огртачи, појасеви, гуњеви, прслуци, чакшире, капе, итд. Услед вишегодишње употребе, која може проузроковати разна оштећења, маске се у континуитету поправљају, дорађују, што значи да њихово одржавање изискује константну бригу. Поред маски које се користе годинама, па и деценијама, за сваку нову Прочку, међутим, појављују се и нове, такође ручно прављене маске. Време потребно за њихову израду варира и зависи првенствено од изгледа и комплексности сâмих маски, али и од умећа особе која маску прави. За једноставније форме довољан је релативно кратак период израде, док сложеније форме, чији изглед може бити китњастiji, за израду захтевају више времена, што понекад може да обухвата неколико дана, па и недеља.

Значење покладних маски Срби у Сиринићу посматрају стриктно у контексту „Женидбе Краљевића Марка” као догађаја коме приписују епитет своје

традиције, односно културног наслеђа које се преноси са генерације на генерацију. Смисао маскирања о Белим покладама, другим речима, за њих је неодојив од начина на који доживљавају опходе маскираних поворки, чији значај виде једнако на два нивоа: као догађај који треба да допринесе добром расположењу становника Сиринића пред почетак ускршњег поста, и као чин чије практиковање из године у годину доприноси очувању идентитета и континуитета Срба на подручју жупе, нарочито у контексту њиховог положаја од 1999. године до данас. О томе како припадници истраживане српске заједнице виде значај опхода маскираних поворки на дан Белих поклада говори, на пример, гледиште једног становника Сиринића, родом из Штрпца, који је улогу *Краљевића Марка* у склопу прославе Прочке својевремено играо дуго низ година:

Све се то своди на забаву, смех, разоноду, да би та манифестација грађане Штрпца забавила, насмејала. И венчање, које на крају дође, кад треба да се венчају, то је увек било забавног карактера. [...] Значи, све је то шалив тон. Све је то да буде забавно и лепо. Пошто су од следећег дана пости, да се све заборави... [...] Сви обичаји који се дешавају у Сиринићкој жупи, од Женидбе Краљевића Марка, па Прочка, па Лазарице и остали обичаји су од огромног значаја и веома нам значи да се то не заборави. [...] Сада нисмо тако, морам да кажем, нисмо тако слободни, као што је било пре рата. Од када је постало такозвано Косово, ми живимо по њиховом закону. Тако да осећамо да нисмо слободни. [...] И ето, ту смо, и даље живимо, одржавамо своје обичаје, чувамо своју културу, чувамо свој идентитет. Морамо ми, поготово ми Срби на Косову, да сачувамо свој идентитет, да знамо своју културу, да знамо своје наследство, ко смо, какве обичаје су имали наши дедови, наше бабе, прадеде, прабабе, и тако даље. Не смемо да заборавимо наше корене (м. рођ. 1951. год., разговор вођен 19. августа 2021. године).

Изглед покладних маски за сиринићке Србе изражава комплементарност са претходно наведеним становиштем, будући да се он, према њиховом схватању, својим несвакидашњим изразом уклапа у друштвенозабавни карактер „свадбеног” опхода, препознатљив по шали, смеху, галами и песми, и тако доприноси подизању расположења међу припадницима локалне српске заједнице. Перципирајући маске као део своје традиције, Срби у Сиринићу, са друге стране, њихов изглед доживљавају углавном у складу са традиционалним тумачењима, по којима маске покладних сватова својом појавом треба да уплаше и од људи отерају зиму, болести, несрећу и наводно постојеће зле силе, односно да заједницу заштите од недаћа које могу да јој запрете. Иако, дакле, опход маскираних поворки о Прочки за Србе у Сиринићу данас представља догађај претежно секуларног типа, изгледу маски учесника поворки у свести припадника локалне српске заједнице приписана су значења везана за њихову обредну улогу, усмерену ка комуникацији са оностраним. На наведену констатацију указивала су саопштења више саговорника обухваћених истраживањем, међу којима се могу издвојити следећа:

Циљ маске је да изазове страх и да се помоћу ње растерају све зле силе. Моје виђење је да се у ранијем периоду, мислим на период пре Другог светског рата, није много посвећивала пажња на естетику и дизајн маски, јер једини материјал

била је вуна и крзно или штављена крзна овце, козе. У каснијем периоду, са појавом и неких софистициранијих алата код мајстора, дошло је до напретка па се јавила жеља за маском која је у односу на некадашње постала савршенија. Ту се полако апостроф почиње да ставља на маску која има још опаснији или страшнији изглед, што се и успело, али се и даље настојало да се задрже изворни материјали (м. рођ. 1972. год., разговор вођен 19. марта 2024. године).

Маске које се праве за Прочку представљају аутентичан израз народног стваралаштва и доживљаја митских бића. [...] Њихов изглед је намерно застрашујући, са циљем да изазове страх, како би својом појавом растерале нечастиве силе. Међутим, снага маски није само у визуелном утиску, већ и у гласној дреци, буци и звуцима које вучари производе током опхода, стварајући атмосферу која подсећа на древне ритуале и веровања (м. рођ. 2001. год., разговор вођен 3. марта 2025. године).

Манифестација која се организује поводом почетка Васкршњег поста, поред паљивог карактера, има и циљ да маскиране младиће представи као силу која од кућа и торова, ливада и њива, тера нечастиве силе и дивље звери. Њен циљ је заштита домова и домаћинства од болести, штеточина и елементарних непогода. За мене маске симболизују природне силе које штите. Јер Прочка симболизује одлазак зиме и свих недаћа које она доноси, као и почетак пролећа и новог живота (м. рођ. 1996. год., разговор вођен 21. фебруара 2026. године).

Док покладне маске Срби у Сиринићу повезују са њиховом обредном улогом, а то је да својим изгледом оне треба да заплаше и од људи отерају зиму, болести, несрећу и наводно постојеће зле силе, маске се у схватању припадника истраживачке српске заједнице јављају и као симболичка спона са Краљевићем Марком, као личношћу којој су у српској епизи, али и локалној традицији, приписани епитети јунака, горостаса и заштитника српског народа. Он је код Срба у Сиринићу, како је то један саговорник обухваћен истраживањем описао (м. рођ. 1998. год., разговор вођен 2. марта 2025. године), „у предању приказан као неко ко је био јак, висок, неустрашив. Овде га памте као великог јунака, који је ратовао против Турака за слободу народа на овим просторима. Био је снажан и храбар човек који није дао на себе”. Физиономију покладне маске која приказује поменутог јунака, сходно наведеном, сиринићки Срби повезују не само са храброшћу већ и са физичким изгледом Марка Краљевића, који је својом појавом, како сматрају, код Турака изазивао страх и трепет. Због тога не чуди што је маска *Краљевића Марка*, као главног актера опхода, са улогом *младожење*, по правилу конципирана тако да међу *вучарима* буде посебно препознатљива, односно да изражава горостасну, јуначку фигуру поменуте личности, онако како је она опевана у народној епизи. Учесник маскиране поворке прерушен у овај лик обично је приказан са маском која садржи велике бркове и велику капу на глави, налик шубари, при чему му најчешће припада улога да јаше на коњу шарцу (Слика 1). Он је, такође, неретко представљен и са маском чији саставни део чине буздован и мач по којима је Марко Краљевић у епском стваралаштву нарочито познат (Слика 2).

За „горостасном” фигуром *Краљевића Марка*, са маском састављеном од елемената териоморфног карактера, по својој упечатљивости не заостају много маске

ни других *вучара*. Ово се посебно може рећи за учеснике маскираних поворки којима „на свадби” припада неколико главних улога – *кума, девера, сйарої свайа, барјакшара*, итд., а који током покладног опхода, исто као *Краљевић Марко*, јашу на коњима. Маскама *коњаника*, како наведене ликове сиринићки Срби често зову, приписује се фактички исти значај као маски главног актера „свадбе” – *Краљевића Марка*, чиме се наглашава њихова истоветна улога у опходу покладних сватова, усмерена ка формирању поворке учесника са подједнако застрашујућим изгледом (Слике 3 и 4). Чест реквизит везан за маске *Краљевића Марка* и неколико главних *вучара*, по чему се оне донекле издвајају у односу на маске осталих „сватова”, представљају рогови, који најчешће потичу од рогова овна. Мада се рогови могу наћи и на маскама *йешадије*, прерушавање учесника покладне поворке који корачају у пратњи *коњаника*, а који чине већину актера опхода, не мора нужно да садржи поменути реквизит (Слика 5).

Од правила да учесници покладне свадбе носе маске териоморфног типа постоје изузеци. Поједине маске јављају се у антропоморфном формату, што се, на првом месту, односи на лик *невесџе*, или *снаше*, чијој улози у склопу „Женидбе Краљевића Марка” припада нарочито важно место, које се по свом значају налази одмах иза места *младожење*. Лик *снаше* обично је конципиран тако да он испољава особине које се у патријархалној заједници приписују женама, што значи да се од *невесџе* очекује да буде лепа, насмејана, и слично. У духу карактера покладне свадбе, са друге стране, *снаши* су дозвољене активности које одударају од традиционалних друштвених норми, под чиме се подразумева да она може да се понаша разуданије и ласцивније. Њен лик је у маскираној поворци „сватова” препознатљив по људском облику које је сачувано у свом јасно антропоморфном изразу, што значи да оно није мењано на начин да делимично или потпуно буде трансформисано стављањем маске преко лица. Маска *снаше* подразумева прерушавање младића у девојку, обавезно уз употребу перике, шминке и одела састављеног од елемената типичних за српску традиционалну сеоску женску ношњу – беле кошуље, јелека, сукње, прегаче, вунених чарапа, итд. (Слика 6). При том, није неуобичајено да се лик *снаше* у извесној мери карикира, што се постиже употребом перика неуобичајених или јарких боја, стављањем упадљиве шминке на лице, или, пак, коришћењем појединих реквизита који имају за циљ да *снашу* представе у обрнутом светлу у односу на етаблиране друштвене вредности везане за улогу невесте – као порочну, грешну, и слично (Слика 7).

Изузетак од териоморфног изгледа маски су и маске *свешћеника*, или *йойова*, којима, како је један учесник „Женидбе Краљевића Марка” у улози *йойа* кроз шалу описао, припада задатак „као и на свакој свадби: да благосиља, кади, и тако то. Помоћу паприке и бибера покушавамо да загадимо ваздух вучарима. На крају, венчавамо Марка и снашу” (м. рођ. 2002. год., разговор вођен 22. фебруара 2026. године). Улога *йойова*, дакле, јесте да опонашају функцију свештеника у контексту реалног свадбеног ритуала, који обухвата чин склапања брака у цркви, али уз одређену количину хумора, сатире и слободнијег понашања, усклађену са шаљивим карактером покладног опхода. У сагласју са претходно реченим су и маске *йойова*, који у оквиру маскиране поворке о Белим покладама у Сиринићу обично иду

у групи, најчешће састављеној од три члана. Маске ових учесника покладне свадбе углавном се састоје од делова „преузетих” из одевног система типичног за српско православно свештенство, чиме је истакнута намера да у односу на већину *вучара* фигуре *йойова* буду јасно препознатљиве по свом људском облику, што значи позициониране на дистанци спрема маски териоморфног типа. Маске *йойова* састављене су од „мантије” црне боје, са приказом крста већих димензија (направљеног лепљењем две светле траке под правим углом), капе „камилавке” цилиндричног облика, на којој се такође налази приказ симбола хришћанства – крста, тамних наочара за заштиту од сунца, и браде направљене од вуне, конца или коњске длаке. Реквизит који се уз маску *йойова* подразумева као обавезан јесте конзерва са дршком од жице, која попут кандила *свешћеницима* служи да маскирану поворку и пут којим она пролази „каде” помоћу дима насталог паљењем љуте паприке и бибер (Слика 8).

ЗАВРШНО РАЗМАТРАЊЕ

Ликови *Краљевића Марка*, *снаше* и других *вучара* редовни су „посетиоци” шарплагинске жупе Сирињић о Белим покладама, или Прочки, када на коњима и пешице у поворкама обилазе насеља, оглашавајући се виком, смехом, шалом и песмом. Препознатљиве по живописности, ове поворке сирињишки Срби радо дочекују, захваљујући поготово оној компоненти због које су оне међу локалним становништвом нарочито популарне, а то су маске њихових учесника. О маскама и маскирању актера „Женидбе Краљевића Марка” до сада у домаћој науци није довољно писано, сходно чему је циљ истраживања представљеног у раду био покушај пружања доприноса сагледавању поменутог феномена, који за припаднике истраживане заједнице Срба има велики значај. Приказаним резултатима дат је осврт на главне особине покладних маски и маскирања код сирињишких Срба, у чему је извесна пажња била посвећена доношењу описа неколико конкретних маски. Истраживање је указало на то да маскирање о Прочки код Срба у Сирињићу представља феномен синкретичког карактера, што значи да се у њему читавају елементи из различитих историјско-културних епоха, који се у савременом, актуелном тренутку, манифестују кроз једну, наизглед комплементарну целину. Док су опходи маскираних поворки уочи почетка ускршњег поста засновани на праксама за чије мотиве се може рећи да потичу из старине, када су покладни сватови организовани из уверења да ће уз њихову помоћ бити призвани плодност и добробит за заједницу, данашња верзија „свадбе” о Белим покладама за сирињишке Србе нема толико изражено обредно значење, колико овај догађај они доживљавају као народно весеље или светковину, које им, осим забаве и међусобног дружења, пружа могућност да искажу осећања националне припадности и континуитета на подручју жупе.

Маскирање о Белим покладама код сирињишких Срба представља појаву за коју се може рећи да има карактер дугог трајања, на чијем примеру је могуће видети како један такав феномен, настао у прошлости, наставља да егзистира у новим, савременим околностима. У питању је пракса чији су маскирани ликови,

гледано спрема њихове улоге у актуелном, данашњем контексту прославе Белих поклада, надживели своје првобитне особине, или боље речено – остали без њих, будући да опход покладних поворки за припаднике истраживане српске заједнице данас нема исти онај смисао који је он, сасвим извесно, некада имао. С саме покладне маске, ипак, задржале су свој стари, већином териоморфни изглед, карактеристичан по облику проистеклом управо из обредних оквира унутар којих су оне првобитно коришћене. Спрема свог изгледа, покладне маске су у схватању сиринићких Срба задржале и значење везано за обредну функцију која им је примарно била својствена, иако њихов задатак у контексту данашњих покладних поворки у Сиринићу није да „плаше” и од заједнице „терају” болести, несрећу, наводно постојеће зле силе, итд.

Док покладне маске код сиринићких Срба настављају да живе свој живот, играјући и даље важну улогу у оквиру прославе Прочке, оне истовремено показују отпорност на физичко нестајање, имајући у виду да их припадници локалне српске заједнице до данашњег дана праве. Маске се, при том, наслеђују са генерације на генерацију, углавном унутар домаћинства, тако да њихов животни век често траје годинама, па и деценијама. Прављење маски подразумева вештине и креативност појединаца, као и преношење одговарајућих знања са старијих на млађе чланове заједнице, што поменути праксу чини важном традицијом, од практично кључног значаја за покладно маскирање код Срба у Сиринићу. Не само на симболичком плану, већ и на пољу материјалног израза, за поједине маске у саставу „Женидбе Краљевића Марка”, најзад, може се рећи да поседују персонализовани карактер, под чиме се подразумева да су осмишљене и направљене тако да се разликују у односу на већину других маски у поворци *вучара*. Овде се првенствено мисли на маску *Краљевића Марка*, као централне фигуре „свадбеног” опхода, која је конципирана тако да изражава главне атрибуте који су у српској епизи овом јунаку приписани. Ту се убрајају и маске *снаше* и *йойова* које једине међу учесницима поворке немају териоморфни изглед. Реч је о маскама антропоморфног типа, које наведене фигуре међу *вучарима* јасно издавају по свом људском лику.

ЛИТЕРАТУРА

- Антонијевић 1997: Драгослав Антонијевић. *Дромена*. Београд: Балканолошки институт САНУ.
- Бандић 2004: Душан Бандић. *Народна религија Срба у 100 ђојмова*. Београд: Нолит.
- Бенц Бошковић 1990: Katica Benc Bošković. „Pokladne maske i obredi u prošlosti”. *Karneval – magija – kritika. Maske i pokladni obredi*. Zagreb: Etnografski muzej; Zavod za istraživanje folklor, 3–9.
- Боцев 1993: Владимир Боцев. „Маскирањето и обичаите под маски во Македонија”. *Етнологиј*, год. II, бр. 3, 114–124.
- Вукановић 1961: Tatomir Vukanović. „Antropološko-folklorni prilozi sa Kosova i Metohije”. *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije*, knj. VI, 151–160.
- Вукановић 1993/94: Татомир Вукановић. „Из врањске прошлости”. *Врањски гласник*, књ. XXVI–XXVII, 295–303.
- Вукановић 2001: Татомир Вукановић. *Енциклопедија народној живоји, обичаја и веровања у Срба на Косову и Метохји: VI век – йочейиак XX века*. Београд: Војноиздавачки завод: Verzal Press.

- Ђорђевић 2021: Тихомир Р. Ђорђевић. *Природа у веровању и предању нашега народа I*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Ђурић 2023: Драгана Ђурић. „Обредне поворке вучари на Косову и Метохији као део нематеријалне културне баштине”. *Зашићени, очување и афирмација српској културној наслеђа на Косову и Метохији*. Зборник радова са научног скупа одржаног 1. и 2. јуна 2021. године. Том II. Београд: Српска академија наука и уметности, 549–562.
- Јевтић, Милентијевић 2019: Јелена Јевтић, Тијана Милентијевић. „Прочка у Сирињској жупи”. *Фолклористика*, 4/2, 123–129.
- Кулишић 1998: Шпиро Кулишић. „Коледа”. *Српски митолошки речник*. Ур. Никола Пантелић. [Друго, допуњено издање.] Београд: Етнографски институт САНУ: Интерпринт, 245–247.
- Марјановић 2008: Весна Марјановић. *Маске, маскирање и ритуали у Србији*. Београд: Чигоја штампа: Етнографски музеј.
- Mur, Majerhof 1986: Sali F. Mur, Barbara G. Majerhof. „Svetovni rituali – oblici i značenja”. *Kultura*, br. 73–74–75, 108–115.
- Недељковић 1990: Миле Недељковић. *Годишњи обичаји у Срба*. Београд: „Вук Караџић”.
- Павловић 2018: Александар Павловић. „Женидба Краљевића Марка’ на дан Белих поклада у Штрпцу”. *Башинина*, св. 44, 469–497.
- Павловић 2019: Александар Павловић. „Елементи родне стереотипизације у покладном ритуалу ’Женидба Краљевића Марка’ у Сирињској жупи”. *Стереотипији в славјанскије езици, литератури и култури (Сборник с доклади ој Четиринадесетийме международни славистични чейения София, 26–28 април 2018 г.)*. Том II. Ур. Владимир Колев. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски”, 388–396.
- Павловић 2022: Александар Павловић. „Покладна свадба у Штрпцу: Разговор са ’Краљевићем Марком’”. *Савремена српска фолклористика XI*. Ур. Смиљана Ђорђевић Белић, Данка Лајић Михајловић и Биљана Сикимић. Београд: Удружење фолклориста Србије: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”; Лозница: Центар за културу „Вук Караџић”; Тршић: Научно-образовно културни центар „Вук Караџић”, 219–240.
- Павловић 2025: Александар Павловић. „Прилог истраживању Белих поклада код Срба у Сирињској жупи: поглед ’изнутра’”. *Единство и разделение в езицији, литератури и култури* (Международна научна конференција 9–11 мај 2023). София: Софийски универзитет „Св. Климент Охридски” – Факултет по славјански филологии, 457–466.
- Петровић 1998: Петар Ж. Петровић. „Бела недеља”. *Српски митолошки речник*. Ур. Никола Пантелић. [Друго, допуњено издање.] Београд: Етнографски институт САНУ: Интерпринт, 31.
- Plas 2021: Pieter Plas. *Mi o vuku: poetika vuka u vjerovanjima i obrednim praksama*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Prošić 1978: Mirjana Prošić. „Теоријско-hipотетички оквир за проучавање поклада као обреда прелаза”. *Etnološke sveske*, br. 1, 33–50.
- Радовановић 1996: Миљана Радовановић. „Прочка”. *Традиционална култура у годишњем циклусу обичаја*. Зборник радова. Ур. Сретен Петровић. Сврљиг: Етно-културолошка радионица, 107–109.
- Филиповић 1967: Миленко С. Филиповић. „Различита етнолошка грађа”. *Српски етнографски зборник*, књ. LXXX, 1–333.

Слика 1. Маска Краљевића Марка
(фотографисано 14. марта 2021. године).

Слика 2. Маска Краљевића Марка
(фотографисано 22. фебруара 2026. године).

Слика 3. Маске Краљевића Марка и сиварој свайи
(фотографисано 26. фебруара 2023. године).

Слика 4. Маске коњаника
(фотографисано 14. марта 2021. године).

Слика 5. Маске покладних сватова, припадника *йешадије*
(фотографисано 2. марта 2025. године).

Слика 6. Маска *снаше*
(фотографисано 14. марта 2021. године).

Слика 7. Маска *снаше* са роговима ђавола
(фотографисано 22. фебруара 2026. године).

Слика 8. Маске *йойова*
(фотографисано 22. фебруара 2026. године).

Aleksandar S. PAVLOVIĆ

SHROVETIDE MASKS AND MASKING AMONG THE SERBS
IN ŠAR MOUNTAINS PARISH OF SIRINIĆ

SUMMARY

The attention in the paper was paid on an act of particular importance in the context of the celebration of White Shrove among the Serbs in Sirinić, and that is the masquerade within “The Wedding of Kraljević Marko”, as an event composed of a masked procession of the Shrovetide wedding-party which symbolically depicts the wedding of one of the most popular heroes of Serbian epic. The aim of the research was based on an attempt to provide an ethnographic presentation of the phenomenon of masking on the day of White Shrove, in which the emphasis was on obtaining a view into the main characteristics of Shrovetide masks among the Serbs in the Šar Mountains parish of Sirinić, as a significant element of the folk tradition of the observed Serbian community, which has not been sufficiently considered in domestic science till today.

The results of the research represent an addition to the results of previous research into Shrovetide processions among the Serbs in Sirinić, what can be seen as a contribution to a more comprehensive understanding of this significant element of the folk culture of the local Serbian population. Empirical material relevant to the topic of the paper was obtained on the basis of field research conducted in Sirinić from 2018 to 2026, with the use of qualitative research approaches such as participatory observation and conducting conversations with interlocutors – members of the Sirinić Serb community. The results of the research indicated that “The Wedding of Kraljević Marko” represents a phenomenon of a syncretic character, with motifs whose roots go back to old magical cults aimed at invoking fertility and well-being for the community. On the other hand, it is a phenomenon that has no longer such a pronounced ritual meaning for Serbs in Sirinić today, but rather the nature of an event that they perceive as a feature of their tradition which contains entertainment elements with the characteristics of folk joy or celebration. The masks of the participants in the aforementioned event, by which it is recognizable, are distinguished by the fact that they have retained their old look, mostly with theriomorphic features, which means that they are designed to have a frightening appearance. That applies equally to the character of *Kraljević Marko* and most of the other participants in the Shrovetide wedding-party, while the mentioned appearance within the masked procession is not worn by the *bride*, or rather *snaša*, and the *priests*, whose masks allow them to retain their human contours.

Keywords: masks, masking, White Shrove, Pročka, “The Wedding of Kraljević Marko”, Serbs, Šar Mountains parish of Sirinić, Kosovo and Metohija.